

СТОПАНСКИЯТ ВЪЗХОД НА РАЗВИВАЩИТЕ СЕ СТРАНИ

Васил Гечев

THE ECONOMIC RISE OF DEVELOPING COUNTRIES

Vasil Gechev

Abstract

Back in 1990 the Report of the South Commission – in a nod to I. Wallerstein’s ‘The Modern World – System’, qualified developing countries (also called the South) as ‘largely bypassed by the benefits of prosperity and progress’, ‘unfavorably placed in the world economic system’ and ‘existing on the periphery of the developed countries of the North’. Who would have imagined that after nearly 25 years – a short period from an historical perspective, the global economic landscape would be radically changed, with developing countries having a prominent role in the world economy and their dependency substituted by significant shares in world trade and FDI flows. Based on historical and comparative analyses, this paper examines the economic rise of developing countries and outlines the key factors behind the vast economic transformation.

Key words: *Developing countries, World Economy, International Trade, Foreign Direct Investment.*

Въведение

Амбициите на развиващите се страни¹ за по-съществена роля в международната икономика и политика са изразени за първи път през 60 – те години на XX в., непосредствено след края на колони-зационната епоха. На 15.06.1964 г. 77 развиващи се страни създават групата Г-77, с намерението да отстояват своите икономически ин-тереси и да подобрят преговорният капацитет в рамките на Органи-зацията на обединените нации (ООН).[1] По това време е и първото заседание на Конференцията на ООН за търговия и развитие², която

¹ Наричани още и „Страни от Юг-а“, в контраст с развитите страни от се-верната част на планетата.

² UNCTAD – United Nations Conference for Trade and Development.

е създадена като специализирана структура с цел подпомагане участието на развиващите се страни в международната търговия – посредством техническа и правна помощ, икономически и маркетингови анализи, обучение на кадри, договаряне на търговски преференции от развитите страни и пр. Заявката за по-активна роля на най-високо политическо ниво е достатъчно сериозна, но в следващите 25 години стопанските предизвикателства пред страните от Юг-а – свързани с конкретни политически и социално – културни специфики, с пост – колониалното наследство и с обвързаностите по време на т.нар. „Студена война“ – се оказват твърде голямо препятствие за повечето тях.

През 1990 г. докладът на Комисията за Юг-а, озаглавен „Предизвикателствата пред Юг-а“,[2] описва развиващите се страни като немощни играчи на световната икономическа сцена, които продължават да бъдат зависими от икономиките на развитите страни. Заимствана е тезата на Емануел Валерщайн за „Модерната световна система“ (в която страните са разделени на ядро, полупериферия и периферия)[3] и страните от Юг-а са поставени в периферията на Север-а. За разлика от 25-те години след 1964 г., обаче, 25-те години след 1990 г. са белязани от фундаментални социално - политически и икономически промени в световен мащаб, а засилващото се влияние на развиващите се страни става една от основните теми в модерната стопанска дискусия. В тази област попада и настоящото изследване, чиито основни цели са: 1) Да представи икономическите измерения на това засилващо се влияние към наши дни – при БВП, международната търговия и преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) и 2) Да посочи причините за възхода на развиващите се страни.

I. Параметри на стопанския възход на развиващите се страни

1. Брутен вътрешен продукт

От началото на 80-те години до средата на 90-те години на ХХ в. растежът на БВП в развиващите се страни е сходен с този в развитите страни, като през някои от годините дори е по-бавен. След 1995 г. динамиката рязко се променя и от тогава до наши дни тем-

повете на икономически растеж в развиващите се страни неизменно са по-високи и това е устойчива тенденция: [4, 5]

Таблица 1

Динамика на растежа на БВП

	1991-2000	2001-2008	2008	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Развити страни	2.6%	2.2%	0%	1.5%	1.1%	1.2%	1.8%	2.2%	1.7%
Развиващи се страни	4.8%	6.2%	5.3%	5.9%	4.9%	4.8%	4.4%	3.8%	3.6%

Източник: Trade and Development Report 2017 (с. 2).

За първи път, през 2008 г. делът на развиващите се страни в световния БВП (измерен по метода „Паритет на покупателната способност“) е по-голям от този на развитите страни – само 18 г. след като „Комисията за Юг-а“ ги квалифицира като „слаби и уязвими“ и „периферия на развития Север“.

Таблица 2

Дял на развитите и развиващите се страни в световния БВП

	1990	1995	1998	2000	2005	2008	2011	2013	2016
Развити страни	63.7%	58.2%	57.4%	57%	52.7%	48.8%	45.3%	43.5%	41.9%
Развиващи се страни	36.3%	41.8%	42.6%	43%	47.3%	51.2%	54.7%	56.5%	58.1%

Източник: МВФ, World Economic Outlook Database (April, 2017).

Забележка: БВП е изчислен по метода „Паритет на покупателната способност“.

В номинално изражение, развитите страни продължават да имат превес към 2016 г.: 61.2% (\$46.07 трлн.) срещу 38.8% (\$29.2 трлн.), но промяната спрямо 1990 г. е съществена, защото тогава делът на развитите страни в световния БВП е бил 78.2%. В крайна сметка, за периода 1990 – 2016 г. развитите страни увеличават своя БВП със 151%, а развиващите се с 469.4%. [6]

При БВП/глава от населението, измерен по метода „Паритет на покупателната способност“, тенденциите са сходни: за периода 1990 – 2016 г. при развитите страни увеличението е със 139.9%, а при развиващите се е с 365.9%. Все пак, следва да се отбележи, че въпреки по - динамичният растеж, при БВП/глава от населението развиващите се страни продължават да изостават значително: \$11171.05 срещу \$47382.6 за развитите страни (2016 г.) [7]

Важен момент в анализа при промените на БВП е обстоятелството, че динамиката на растежа не е сходна при отделните развиващи се страни. Например, за периода 1991 – 2016 г. средногодишният прираст на БВП в Китай е 8.76%, в Мексико е 2.27%, в Индия е 6.81%, а в Бразилия е 1.54%. [8] Ето защо, в края на тази точка следва да се уточни, че въпреки някои съществени общи характеристики, развиващите се страни не бива да бъдат възприемани като хомогенна група държави.

2. Международна търговия и ПЧИ

Международната търговия е един от най-динамично развиващите се отрасли на световното стопанство, като за периода 1990 – 2016 г. стойността на търгуваните стоки нараства от \$7.09 трлн. до \$32.18 трлн. (+454%); при услугите нарастването е от \$1.61 трлн. до \$9.02 трлн. (+560%, за периода 1990 – 2013 г.). [9] За сравнение, за периода 1990 – 2016 г. световният БВП нараства от \$23.47 трлн. до \$75.28 трлн. (+320%). [10] Развиващите се страни имат съществена роля в развитието на международната търговия и затова могат да бъдат посочени следните емпирични доказателства:

1. За периода 2000 – 2015 г. делът на развиващите се страни в световния износ и внос се увеличава, респ. от 31% до 43% и от 27% до 41%. [11]

2. Търговията с други развиващи се страни започва да има все по-голямо значение, за сметка на търговията с развитите страни. За периода 1990 – 2015 г. делът на търговията на развиващите се страни с други развиващи се страни нараства от 29% до 52% (от общата им търговия). [12]

Подобно на динамиката при БВП и тук са налице съществени разлики между отделните развиващи се страни:

Годишна промяна, в % по групи развиващи се страни

РЕГИОН	Обем на износа				Обем на вноса			
	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016
Африка	-1.6	-2.0	0.6	2.9	6.8	3.6	0.7	-4.6
Латинска Америка	2.4	2.3	3.2	2.3	3.8	0.0	-2.0	-4.2
Източна Азия	6.7	4.9	-0.6	0.6	7.0	3.4	-1.1	2.2
Южна Азия	0.0	1.1	-1.4	18.1	-0.4	4.7	7.4	8.9
Югоизточна Азия	5.0	3.7	3.7	3.9	4.2	2.4	5.7	4.4

Източник: Trade and Development Report 2017 (с. 8).

В последните 5 години държавите от Югоизточна Азия имат най-добри показатели при износа и вноса, но най-силно е влиянието на развиващите се страни от Източна Азия. Например, за периода 1990 – 2016 г. Китай увеличава износа на стоки и услуги от \$50.6 млрд. до \$2.2 трлн. (+4347%),[13] като през 2013 г. измества САЩ като най-търгуващата нация в света. [14]

Нарастващият дял на развиващите се страни в световната търговия се дължи главно на подобряване на технологичните нива, т.е. преобладаващи са интензивните, а не екстензивните фактори – като например, увеличаване на износа на полезни изкопаеми, чиито *реални* цени са на нивата от края на 80 – те години на ХХ в.[15] За периода 2010 – 2015 г. делът на развиващите се страни в ежегодната инсталация на индустриални работи се увеличава от 41% до 52.9%, а при развитите страни този дял намалява от 56.6% до 42%.³ Все пак, към 2015 г. развитите страни имат по-висок дял в общия брой на действащите индустриални работи (58.7%), но в случай че тенденциите се запазят превесът на развиващите се страни е въпрос на време.

³ Оставащите проценти до 100% се запълват от страните от ОНД и други държави (по класификацията на ООН).

През 80-те и 90-те години на XX в. технологичните подобрения в развиващите се страни се дължат предимно на ПЧИ от развитите страни – чиито корпорации пренасят производствата си, за да се възползват от ниската себестойност на труда. В наши дни тези ПЧИ имат променен профил, дотолкова доколкото част от развиващите се страни (Бразилия, Южна Корея, Тайван, Виетнам, Китай, Индия и др.) имат достатъчно голям/платежоспособен вътрешен пазар, който привлича значими инвестиции извън експортния сектор. Освен това, благодарение на десетилетията интензивен стопански растеж, много от развиващите се страни имат значително подобрени вътрешни ресурси за инвестиции – както у дома, така и в чужбина.

За периода 1990 – 2016 г. ПЧИ в развиващите се страни се увеличават от \$30 млрд. до \$646 млрд. (+2153%), като и тук темпът е по-висок от развитите страни – за същия период ПЧИ там нарастват от \$152 млрд. до \$1.03 трлн. (+679%). Съотношението на дяловете (развиващи се/развити) се променя от 17%/83% през 1990 г. до 37%/63% през 2016 г. За разлика от БВП и международната търговия, обаче, при ПЧИ в последните 5 години не може да се установи трайна тенденция на увеличаващ се дял на развиващите се страни – единствено през 2014 г. те успяват да привлекат повече ПЧИ от развитите страни (53%/47%), но през 2015 г. и 2016 г. развитите страни отново имат превес и се очаква това положение да се запази и през 2017 г.[16]

По отношение на разпределението на ПЧИ в развиващите се страни, традиционно най-голям е дялът на Азия. Например, за 2016 г. привлечените ПЧИ там са \$443 млрд. – срещу \$142 млрд. за Латинска Америка и \$59 млрд. за Африка.

II. Причини за стопанския възход на развиващите се страни

Биха могли да бъдат посочени 4 основни причини за стопанският възход на развиващите се страни:

1. Широко – обхватни икономически реформи през 80 – те и 90 – те години на XX в. Това е времето, когато повечето развиващи се страни изоставят стратегията за заместване на вноса и преориентират икономиките си към по-активно участие в международната тър-

говия. Реформите включват: намаляване на държавното участие в икономиката – чрез приватизация и ограничаване на регулациите, насърчаване на частната инициатива и правото на собственост, данъчни стимули и др. законови преференции за ПЧИ (в противовес на идеологията за чуждо влияние в икономиката и стопанска зависимост от развитите страни), либерализация на търговския режим – в т.ч. едностранно намаляване на митническите ставки, с цел увеличаване на конкуренцията на вътрешния пазар.[17, 18]

2. Преодоляването на „Кризата на дълговете“ от 80 – те години на XX в. – породена от втория петролен шок (1979 г.) и последвалите увеличения на лихвите в развитите страни. Кризата води до икономически застои и стагнация на доходите в повечето латиноамерикански и африкански държави, а периодът 1980 – 1990 г. за тях е определян като „Изгубеното десетилетие“.[19, 20, 21] Благодарение на реформите от т.1 и прилагането на плана „Брейди“, с който главниците на дълговете са редуцирани в диапазона 30 – 50%, [22] през 90 – те години на XX в. тези развиващи се страни се завръщат на пътя на икономическия прогрес – макар и с твърде различна успеваемост.

3. Либерализация на международната търговия в рамките на ГАТТ и Световната търговска организация, посредством значителни редукиции на тарифните ставки и ограничаване прилагането на немитнически бариери. Освен това, съгласно нормативните документи на СТО, развиващите се страни се ползват със специално и диференцирано третиране, включващо: по-дълги срокове за прилагане на споразуменията, техническа помощ за изграждане на административен капацитет, мерки за увеличаване на търговските възможности и пр.

4. Създаването на интеграционни общности, които спомагат за икономическото развитие – АСЕАН, Меркосур и др., съставени почти изцяло от развиващи се страни.

Обстойното проследяване на тези 4 причини може да даде отговор на въпросите, свързани със значителните стопански разлики между отделните развиващи се страни. Например, източно – азиатските икономики най-рано прилагат концепцията за отвореност към

външната търговия – т.нар. „Азиатски тигри“ още през 60 – те години насочват усилията към бърза индустриализация чрез насърчаване на износа и привличане на инвестиции.[23] В резултат от тези политики към днешна дата БВП на глава от населението в Южна Корея, Хонг Конг, Сингапур и Тайван е по-висок отколкото в някои страни – членки на ЕС. Специално Южна Корея е държавата с най-висока концентрация на индустриални работи в света – 360 на 10 000 работника; за САЩ, Германия и Япония този показател е респ. 145, 180 и 320.[24]

Заклучение

Периодът след 1990 г. може да се определи като изключително успешен за развиващите се страни, но с уговорката, че тази констатация е валидна само когато те са разглеждани като група държави. Механичното пренасяне на успеха на групата към всяка отделна държава би било подвеждащо, защото възходът на развиващите се страни се дължи най-вече на стопанските трансформации в Източна и Югоизточна Азия; на другият полюс са повечето държави на юг от Сахара, които поради комплекс от причини – политически, социални и икономически, за последните 30 г. почти не са прогресирали. Разбира се, мнозинството развиващи се страни отбелязват значителен напредък, особено като се имат в предвид техните стопански проблеми от 80 – те години, но считам че този успех не бива да бъде преувеличаван. Вече споменахме, че към 2016 г. разликата при БВП/глава от населението е 4:1 в полза на развитите страни.

В случай, че тенденциите при БВП и търговията се запазят в дългосрочен период икономическото влияние на развиващите се страни ще продължава да се засилва, но към днешна дата изглежда твърде неясно дали това ще се случи по начина, по който този процес протече през последните 25 – 30 години. От една страна, последиците от Световната финансова криза (2007 – 2008 г.) все още не са напълно преодолени, а друга все по-ясно се очертава фундаменталната промяна при енергоизточниците и ползването на енергията: енергията от слънце и вятър вече е напълно конкурентоспособна (при наличие на подходящи климатични условия) на енергията от изкопаеми енергоизточници (въглища, петрол и природен газ) [25,

26, 27] С други думи, просперитетът на развиващите се страни до голяма степен зависи от тяхната способност да се адаптират към 1) икономическа реалност, включваща сравнително високи дългови нива в развитите страни и 2) новата технологична вълна в енергетиката, която неминуемо ще засегне и редица други отрасли.

Източници и референции

- [1] <http://www.g77.org/doc/#aim>
- [2] **The Report of the South Commission (1990)** – ‘*The Challenge to the South*’, Oxford University Press
- [3] **Wallerstein, I. (2011)** – ‘*The Modern World – System*’, University of California Press (Re-Print Edition)
- [4] **World Trade Report (2014)** – публикация на Световната търговска организация (СТО)
- [5] **Trade and Development Report (2017)** – публикация на UNCTAD
- [6] **По данни на МВФ: World Economic Outlook Database (April, 2017)**
- [7] **По данни на МВФ: World Economic Outlook Database (April, 2017)**
- [8] **Trade and Development Report (2017)** – публикация на UNCTAD
- [9] **По данни на СТО: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/statis_e.htm**
- [10] **По данни на МВФ: World Economic Outlook Database (April, 2017)**
- [11] **По данни на СТО: World Trade Statistical Review (2016)**
- [12] **По данни на СТО: World Trade Report (2013) и World Trade Statistical Review (2016)**
- [13] **По данни на Световната банка: World Development Indicators Database, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators#>**
- [14] <https://www.theguardian.com/business/2013/feb/11/china-worlds-largest-trading-nation>

- [15] **Trade and Development Report (2017)** – публикация на UNCTAD
- [16] **World Investment Report (1992) и (2017)** – публикации на UNCTAD
- [17] <https://www.imf.org/external/np/exr/ib/2001/110801.htm#ii>
- [18] **Химирски, Е.** – „*Икономика на развитието*“; Издателство на УНСС (2006 г.)
- [19] <http://www.globalblackhistory.com/2017/10/lost-decade-africa-1980s.html>
- [20] <https://www.upi.com/Archives/1989/12/20/The-1980s-was-a-lost-decade-for-development-in/6776630133200/>
- [21] https://www.federalreservehistory.org/essays/latin_american_debt_crisis
- [22] <https://www.emta.org/template.aspx?id=35>
- [23] <http://www.investopedia.com/terms/f/four-asian-tigers.asp>
- [24] **Trade and Development Report (2017)** – публикация на UNCTAD
- [25] <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-01-03/for-cheapest-power-on-earth-look-skyward-as-coal-falls-to-solar>
- [26] <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-12-15/world-energy-hits-a-turning-point-solar-that-s-cheaper-than-wind>
- [27] <https://www.nytimes.com/2014/11/24/business/energy-environment/solar-and-wind-energy-start-to-win-on-price-vs-conventional-fuels.html>